

Список використаних джерел:

1. Галантич М.К. Житлове право України: навч. посібник [Текст] / М.К. Галантич. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – Ст. 528.
2. Скакун О.Ф. Теорія права і держави, 4-те видання: підручник [текст] / О.Ф. Скакун. – К.: Алерга, 2016. – Ст. 524.
3. Новий тлумачний словник української мови: В 4-х т. [Текст] / Укладачі: В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. – К., 2015. – Т. 2. – Ст. 507.
4. Право на захист цивільних прав та інтересів: автореф. дис. канд. юрид. наук [текст] / Т.М. Підлубна; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2009. – Ст. 20.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // *Голос України* 2003. – № 45.
6. Гражданское право. В 4 томах. – Том 1. – Общая часть [текст] / Под. ред. Е.А. Суханова. – М., 2007. – Ст. 720.
7. Цивільне право України. Академічний курс : підручник. У 2 т. [текст] / за заг. ред. Я.М. Шевченко. – К. : Ін юре, 2003. – Ст. 21.
8. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: погляд у майбутнє [текст] / З.В. Ромовська // *Право України*. – 2001. – № 2. – Ст. 63–69.
9. Свердлык Г.А. Способы самозащиты гражданских прав и их классификация [Текст] / Г.А. Свердлык, Свердлык Г.А. Способы самозащиты // *Хозяйство и право*. – 1999. – № 1. – С. 35–44.
10. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року [Текст] // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
11. Антонюк О.І. Право учасників цивільних правовідносин на самозахист: дис. канд. юрид. наук [текст] / О.І. Антонюк. – Харків, 2004. – Ст. 212.
12. Сімейний кодекс України // *Відомості Верховної Ради України*. – 2003. – № 7. – Ст. 70.

УСТИМЕНКО О. А.,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільно-правових дисциплін
(Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна)

УДК 347.215

ОБОРОТОЗДАТНІСТЬ ТВАРИН ЯК ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

У статті проаналізована оборотоздатність тварин як об'єктів цивільних прав, визначено основні ступені такої оборотоздатності. Запропоновано внести доповнення у чинне законодавство і визнати об'єктами цивільних прав, обмеженими в обороті, екзотичних тварин.

Ключові слова: оборотоздатність, тварина, об'єкт цивільних прав, ступені оборотоздатності.

В статье проанализирована оборотоспособность животных как объектов гражданских прав, определены основные степени такой оборотоспособности. Предложено внести дополнения в действующее законодательство и признать объектами гражданских прав, ограниченными в обороте, экзотических животных.

Ключевые слова: оборотоспособность, животное, объект гражданских прав, степени оборотоспособности.

This article analyzes transferable animals as objects of civil rights, main rate this transferable. A make additions to existing legislation and recognize objects of civil rights, limited in circulation, exotic animals.

Key words: transferable, animal, object of civil rights, degrees transferable.

Вступ. Конституцією України встановлено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Здійснення прав забезпечується наявністю чіткого та належного регулювання правовідносин нормами закону. Особливості цивільно-правового регулювання відносин із приводу того чи іншого об'єкта цивільних прав формуються через визначення законом підстав набуття, здійснення та припинення цивільних прав та обов'язків учасників цивільних правовідносин. Істотне розширення можливостей суб'єктів права у приватноправовій сфері зумовило нагальну необхідність більш чіткого визначення відносин, що виникають стосовно тварин. З одного боку, закон не забороняє мати у власності тварин (у тому числі диких), з іншого – в суспільстві виникає проблема належного ставлення до тварини, як до особливого об'єкта права – біологічної істоти. До того ж, окремі тварини, що перебувають у власності, можуть створювати потенційну небезпеку для оточення, що висуває додаткові вимоги до їх утримання власниками.

Щодо досліджень цивільно-правової природи тварини як об'єкта права, на цей час вони є поодинокими. В Україні не проводилось спеціального комплексного дослідження, спрямованого на теоретичне обґрунтування оборотоздатності тварини як об'єкта цивільних прав.

Постановка завдання. Однією з властивостей, іманентних об'єктові цивільних прав, виступає оборотоздатність. Законодавчо оборотоздатність об'єктів цивільних прав трактується, як можливість вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обороту або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи [1]. Суттєвим є визначення оборотоздатності тварин саме як об'єктів цивільних прав, адже завдяки цьому тварина може бути залучена в цивільний оборот та набути правового статусу об'єкта як такого.

Результати дослідження. У традиційній цивілістичній доктрині оборотоздатність, як характерна ознака, притаманна переважно об'єктам матеріального світу, до яких належать тварини із законодавчо поширеним на них правовим режимом речі. Оборотоздатність властива всім матеріальним об'єктам за певними винятками (вилучення з цивільного обороту, обмеження в обороті, невід'ємність від фізичної чи юридичної особи). Право не тільки допускає участь тих або інших благ (об'єктів) у цивільному обороті, але й водночас може забороняти або обмежувати їхній оборот. Для цього застосовуються відповідні методи, засоби регулювання (приписи, дозволи та заборони), обумовлені міркуваннями економічної політики, ідеології та публічного порядку [2, с. 27].

У цивілістиці існують різні точки зору щодо класифікації об'єктів цивільних прав відповідно до ступеня їх оборотоздатності. Енциклопедія цивільного права України пропонує за ступенем оборотоздатності всі об'єкти цивільних прав поділяти на три види: 1) об'єкти, які вільно обертаються;

2) об'єкти, які обмежені в обороті; 3) об'єкти, які вилучені з обороту [3, с. 559].

Що стосується ступеня оборотоздатності тварин, то їх вільний оборот є узагальненим правилом, яке виступає одним із важливих елементів в економіці кожної країни. Тварини, за винятком законодавчо встановлених обмежень, вільно передаються у спадок, виступають предметом різноманітних договорів (міни, дарування, купівлі-продажу тощо) та іншими дозволеними способами залучаються у цивільний оборот. Підставами, за яких неможливе вільне відчуження відповідного об'єкта, є його вилучення з цивільного обороту, обмеження в обороті та невід'ємність від фізичної чи юридичної особи. Слід зауважити, що вказані обмеження в обороті або вилучення з нього не є довільними, варіативними окремими випадками, а мають бути чітко регламентовані в законі.

Вилученими з цивільного обороту є такі види об'єктів цивільних прав, перебування яких у цивільному обороті не допускається, про що наявна відповідна заборона, прямо встановлена у законі. Наприклад, постановою Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17 червня 1992 р. затверджено перелік видів майна, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та

юридичних осіб інших держав на території України, та спеціальний порядок набуття права власності громадянами на окремі види майна [4]. Тварини до цього переліку не включені.

Існує думка щодо необхідності повного виключення з цивільного обороту трансгенних тварин (тварин, генетичну програму яких було змінено), які не відповідають вимогам екологічної безпеки, санітарним нормам, фармакопейним статтям, обов'язковим вимогам державних стандартів або стосовно яких відсутні достовірні відомості про їх екологічну безпеку [5, с. 101]. Не можна погодитись із цією позицією і внаслідок недосконалості вітчизняного законодавства – недостатньої урегульованості статусу трансгенних тварин, і тому, що такі об'єкти скоріше мають бути прирівняні до хворих тварин, проходити карантинно-лікувальні заходи, за таких обставин обмежуватись у цивільному обороті, а не вилучатись із нього.

Об'єктами цивільних прав, обмеженими в обороті, є об'єкти, що: а) можуть належати лише певним учасникам обороту або б) перебування яких у цивільному обороті допускається за спеціальним дозволом. Обмеження стосовно такого об'єкта права як тварина, містяться в окремих нормативно-правових актах. Зокрема, у ЦК України наявна норма, яка містить інформацію про те, що тварини, занесені до Червоної книги України, можуть бути предметом цивільного обороту лише у випадках та в порядку, встановленому законом. Червоною книгою України є офіційний державний документ, який містить перелік рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, а також узагальнені відомості про сучасний стан цих видів тваринного і рослинного світу та заходи щодо їх збереження і відтворення [6]. Станом на 2013 рік – це 382 види тварин, які залежно від стану та ступеня загрози для популяції поділено на такі категорії: зниклі, зникаючі, вразливі, рідкісні, неоцінені, недостатньо відомі [7, с. 286].

Отже, певні категорії тварин є об'єктами цивільних прав, обмеженими в обороті, а саме:

1) згідно зі статтею 7 Закону України «Про Червону книгу» об'єкти Червоної книги України, надані відповідно до закону з дозволу центрального органу виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища у приватну власність, розведені (отримані) у штучних умовах від законно набутих у приватну власність об'єктів Червоної книги України, а також ввезені в Україну з-за кордону або набуті в Україні в осіб, які мають право приватної власності на ці об'єкти, є приватною власністю юридичних або фізичних осіб.

Тобто, тварини, які занесені до Червоної книги, можуть набуватися у приватну власність тільки в разі наявності вищеназваних підстав, перелік яких є закритим та містить також серед інших отримання спеціального дозволу. Обмежень на перебування цієї категорії тварин у державній або комунальній власності законом не передбачено.

Дослідниця Л.А. Белих висловлює позицію щодо неможливості віднесення об'єктів тваринного світу ані до вилучених із цивільного обороту об'єктів, ані до обмежено оборотоздатних об'єктів. Нею зазначається також про неточність застосування терміну «оборотоздатність» до диких тварин, що належать до видів, занесених до Червоної книги, оскільки здобуття означених тварин допускається у виключних випадках, а утримання диких тварин у неволі та перехід права користування ними від однієї особи до іншої є видами користування об'єктами тваринного світу, а не видами оборотоздатності майна [8, с. 8]. Українське законодавство в частині врегулювання означених питань є більш гнучким та дозволяє за дотримання встановлених умов оборотоздатність об'єктів, занесених до Червоної книги України;

2) відповідно до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, підписаної у Вашингтоні 03 березня 1973 р. (Україна приєдналася до Конвенції у 1999 р.), передбачено отримання необхідних дозвільних документів для експорту тварин, що належать до видів, названих в окремих додатках до Конвенції. Наприклад, дозвіл на експорт зразків, перерахованих у додатку II, видається лише при виконанні таких вимог: а) науковий орган держави, яка експортує, зробив висновок про те, що такий експорт не загрожує виживанню цього виду; б) адміністративний орган держави, яка експортує, переконався в тому, що даний зразок не був придбаний з порушенням законів цієї держави, які мають відношення до захисту фауни та флори; в) адміністративний орган

держави, яка експортує, переконався в тому, що будь-який живий зразок буде підготовлений і відправлений таким чином, щоб звести до мінімуму ризик пошкодження, загрози здоров'ю та жорстокого поводження [9]. У цьому разі, оскільки Конвенція врегульовує саме торгівлю, що передбачає оборот, також можна вести мову про обмеження оборотоздатності тварини як об'єкта права власності (дикої тварини, що перебуває під загрозою знищення);

3) відповідно до статті 37 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» не можуть передаватися у приватну власність водні біоресурси з числа видів, що становлять особливу природоохоронну, наукову та естетичну цінність, а також види, занесені до Червоної книги України (крім випадків, коли вони одержані шляхом розведення, вирощування в неволі або в передбаченому законодавством порядку придбані за межами України [10]. Терміном «біоресурси» охоплюються відповідні види тварин, зокрема, до біоресурсів означеним законом віднесено: прісноводних, морських, анадромних та катадромних риб на всіх стадіях розвитку, круглоротих, водних безхребетних, у тому числі молюсків, ракоподібних, черв'яків, голкошкірих, губок, кишковопорожнинних, наземних безхребетних у водній стадії розвитку, водорості та інші водні рослини. Таким чином, означеним нормативно-правовим актом до обмежено оборотоздатних водних біоресурсів (окрім, відповідно до загального правила, занесених до Червоної книги України) віднесено біоресурси з числа видів, що становлять особливу природоохоронну, наукову та естетичну цінність.

Вочевидь, аналізуючи перелік тварин, які належать до обмежено оборотоздатних об'єктів цивільних прав, не можна припускати фактора його закритості з урахуванням різноманіття видів тварин і стрімкого розвитку наукових знань в означеній сфері.

Слід зауважити, що законодавством України не передбачено певних особливостей обігу екзотичних тварин. Проблема полягає в тому, що їх безконтрольний обіг може завдати шкоди як інтересам окремих індивідів, суспільства в цілому, так і екосистемі країни. Наприклад, учені-біологи повідомляють про наявність нетипових для України тварин (піраній у річці Дніпро), які є потенційно небезпечними для людини [11]. У статті 86 Закону України «Про ветеринарну медицину» передбачено, що для ввезення на територію України екзотичних тварин (які за звичайних умов не зустрічаються в Україні) імпортер зобов'язаний, якщо цього вимагають відповідні міжнародні договори, надати від компетентного органу країни походження з питань захисту природних ресурсів документи, які підтверджують, що цей орган дозволяє вивезення з її території таких тварин [12]. Що стосується обігу таких тварин безпосередньо на території України, в національному законодавстві наявні тільки узагальнені відомості та згадки про існування такої категорії тварин. Наприклад, у Законі України «Про природно-заповідний фонд» згадується про можливість тримання таких тварин в умовах зоологічних парків: «...зоологічні парки створюються з метою організації екологічної освітньо-виховної роботи, створення експозицій рідкісних, екзотичних та місцевих видів тварин, збереження їх генофонду, вивчення дикої фауни і розробки наукових основ її розведення у неволі» [13].

У правовій доктрині О.Є. Куш до екзотичних тварин відносить киришевих котів, хижих птахів, змії, ящірок, крокодилів тощо [14, с. 238]. Вважаємо, що правове регулювання обігу екзотичних тварин, тобто тварин, які за звичайних умов не зустрічаються на території України, вимагає прийняття спеціального законодавства, яке б детально врегулювало означені питання. В якості приклада можна навести пропозиції, що висловлюються в науковій літературі щодо привіняння процедури набуття права власності на собаку «агресивної породи» до процедури набуття права власності на вогнепальну зброю (необхідність отримання довідки з психоневрологічного та наркологічного диспансерів, дозвіл з органів внутрішніх справ, проходження спеціального навчання та обов'язок стати на облік до кінологічного клубу, де вестимуть спостереження за собакою та консультуватимуть її власника) [15]. Погоджуємось із означеною пропозицією, оскільки вона є раціональною, в тому числі з позицій міжнародного досвіду врегулювання подібного роду питань. Зокрема, в Швейцарії, відповідно до законодавчих приписів власник певних порід собак повинен відповідати та-

ким вимогам: вік не менше 20 років, відсутність судимості, наявність сертифіката про кінологічну підготовку тощо. У Польщі для придбання собаки «небезпечної породи» необхідно мати довідку лікаря-психіатра [16, с. 47].

Висновки. На підставі проведення аналізу судових рішень та інформації, що надається у засобах масової інформації, враховуючи зростання кількості випадків спричинення шкоди життю та здоров'ю громадян тваринами, у тому числі тими, які віднесені до категорії екзотичних, вважаємо за необхідне прийняття спеціального нормативно-правового акту, який би детально врегулював означені питання і встановлював можливість перебування в обороті такого роду тварин тільки за спеціальним дозволом.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11 (28.03.2003). – Ст. 461.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). – Т. 4: Об'єкти. Правочини. Представництво. Строки / За ред. проф. І. Спасибо-Фатеевої. – Серія «Коментарі та аналітика». – Х. : ФО-П А. Колісник, 2010. – 768 с.
3. Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. Шевченко. – К. : Ін Юре, 2009. – 952 с.
4. Про право власності на окремі види майна : постанова Верховної Ради України від 17.06.1992 № 2471-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 35 (01.09.1992). – Ст. 517.
5. Копылов Д., Мелихов А. Трансгенные животные как объекты гражданских правоотношений / Д. Копылов, А. Мелихов // Вестн. Саратовской гос. акад. права. – Саратов, 2007. – № 3. – С. 99–102.
6. Про Червону книгу України : Закон України // Офіційний вісник України. – 2002. – № 10 (22.03.2002). – Ст. 462.
7. Екологічне право : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. А. Гетьмана. – Х. : Право, 2013. – 432 с.
8. Белых Л. Административно-правовое регулирование охраны и использования животного мира в Российской Федерации: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 – административное право; финансовое право; информационное право / Белых Л.; Уральская государственная юридическая академия. – Екатеринбург, 2005. – 26 с.
9. Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення від 03.03.1973 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_129/page?text=%E2%EB%E0%F1%ED.
10. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів : закони України // Офіційний вісник України. – 2011. – № 59 (12.08.2011). – Ст. 2351.
11. Климов О. В Днепре завелись голландские крабы, креветки и пираньи / О. Климов // Комсомольська правда в Україні. – 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dp.kp.ua/dp/444529-v-dnepre-zavelys-hollandskiye-kraby-krevetky-y-piranyu>.
12. Про ветеринарну медицину : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 36 (25.06.1992). – Ст. 531.
13. Про природно-заповідний фонд : Закони України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34 (25.08.1992). – Ст. 502.
14. Куц О. Правове регулювання тримання тварин у населених пунктах: аспекти вдосконалення / О. Куц // Проблеми законності. Вип. 107. – Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – 2010. – С. 238–244.
15. Радзівілл А. Чи доцільно в нашій державі собак агресивної породи прирівнювати до вогнепальної зброї? / А. Радзівілл // Юридичний журнал. – 2006. – № 10. – С. 132–133.
16. Савчина Ю. Люди і собаки / Ю. Савчина // Віче : журн. Верхов. Ради України. – 2011. – № 11. – С. 46–49

